

מתנות הארץ

הלכות מתנות עניים לרמב"ם

פרקים א-ו

בתוספת

הלכות ומראי מקומות

שנכתבו ונערכו

ע"י צוות מכון התורה והארץ

בהוצאת מכון התורה והארץ
כפר דרום – שבי דרום
טל. 08-6847325 פקס' 08-6847055
מרשתת
WWW.TORALAND.ORG.IL
דוא"ל
Mahon@toraland.org.il

©

כל הזכויות שמורות
ISSN 0793 D – 4262

סדר ועימוד: שחרית
הדפסה: דפוס העיר העתיקה
נדפס: אייר תש"פ

יוצא לאור בסיוע משרד התרבות והספורט – מנהל התרבות
המחלקה למכוני מחקר תורניים

תוכן

4.....	רשימת המשתתפים בספר
5.....	ברכות
10.....	תוכן מפורט
	הלכות מתנות עניים פרקים א-ו
10	פרק א
55	פרק ב
129	פרק ג
182	פרק ד
245	פרק ה
298	פרק ו
335	מפתח העניינים
350	הקדשות

רשימת המשתתפים בספר (לפי סדר א-ב):

הרב נתנאל אורבך

הרב אהוד אחיטוב

הרב יעקב אפשטיין

הרב יוסף בן יעקב

הרב שי לוי

הרב אביגדור לוינגר

הרב אברהם סוחובולסקי

עורך ראשי: הרב יעקב אפשטיין

מפתח: הרב יצחק דביר

מכתב ברכה מהרה"ג יעקב אריאל נשיא מכון התורה והארץ

לכב' מכון התורה והארץ!

יישר כוחכם על הוצאתו לאור של הכרך הראשון של הל' מתנות עניים לרמב"ם. יפה עשיתם שהלכתם בדרכו של הרא"ה בספרו 'שבת הארץ' על הל' שמיטה של הרמב"ם, שיצא לפני מאה ועשר שנים, להצמיד לכל הלכה והלכה תמצית כל הפירושים ופסקי ההלכות השייכים לאותה הלכה.

ב"ה תורתנו תורת חיים פרה ורבה והחיים דינמיים ומעלים רעיונות חדשים ושאלות חדשות בכל עת ובכל שעה המחייבים את התייחסותם של הפרשנים והפוסקים. לכן גם בהלכות שמיטה היה צורך להוסיף, על שבת הארץ של הרא"ה תוספות רבות שהתחדשו במשך הזמן. מכון התורה והארץ נחלץ אז למשימה וערך את 'שבת ארץ' השלם שהפך לספר המרכזי שאין שוחר תורה שלמה ומקיפה שלא נזקק לו. ועתה בעקבות 'שבת הארץ' נטלתם על עצמם את המשימה לערוך את הל' 'מתנות עניים' באותה מתכונת. אלא שכאן את כל המלאכה עשיתם בעצמכם ממסד ועד טפחות. ואכן הוצאתם מתחת ידיכם דבר נאה ומתקבל. השפעתם שפע רב של פירושים ופסקי הלכה מכל העולמות של עולם התורה הרחב והעשיר. אין ספק שגם ספר זה ישמש כספר מרכזי לכל לומד ולכל פוסק שיעסוק בנושא זה.

לכאורה, נושא מתנות עניים לא מעסיק כל כך את פוסקי ההלכה בדורנו הן משום שמספר החקלאים מצטמק ויפה לו, בגלל שכלול הכלים החקלאיים הבאים במקום עבודת הכפיים הרבה של הכורמים והיוגבים, והן משום שמאותה סיבה מספר העניים שיבואו ללקוט אחר הקוצרים גם הוא פוחת והולך. אין שום סיכוי שאביון ממרכז הארץ יטריח את עצמו להגיע לשדות הנגב והגליל לאסוף גרגרים שנשרו מקומביין או לקטוף בידיו שיבולים שהושארו בפאת השדה. הקציר המכני, הטחינה החשמלית וכל תעשיית הלחם המפותחת נעשית באמצעים משוכללים. לעניים אין כלים כאלו. ואם יהיו לו הוא ייחשב לעשיר. יותר זול ונוח לו לקנות לחם מסובסד במכולת הסמוכה.

ובכ"ז יש להלכות אלו חשיבות מרובה, לא רק בגלל עצם הלימוד, אלא גם בגלל שעלינו לחפש דרכים כיצד ליישם את ההלכה או לפחות לשמר את רוחה בתנאי מינו. כי זאת התורה לא תהא מוחלפת ובפרט נושא הצדקה שעליה עומד העולם. ההתפתחות הטכנולוגית והכלכלית מחייבות התקדמות מקבילה גם במצות הצדקה ובפרט בארץ-ישראל. לימוד ההלכות לפרטיהן יעורר את המחשבה כיצד ליישם אותן הלכה למעשה.

הדבר נחוץ במיוחד במישור החינוכי-מוסרי. וכאן מן הראוי לצטט כמה קטעים מעין איה למרן הראי"ה (שבת, פרק ב' כז).

אין הצדקה מידה של חסד ויתרון הנדיבות האנושית, כ"א הכרה עמוקה שהיא חובה ממש... צריך להכיר [את] ההשתמטות מן הצדקה בתור גזל משפט ולא רק חסרון נדיבות. אבל יתרון יש ג"כ כשהצדקה תהיה נובעת מרגש של נדיבות...

רק אז יתאים לצורת תכליתו המשפטית להיות לו ג"כ צורת נדיבות, בשימו תכליתו לדאוג למצב העני המקבל ולא רק ליציאת חובתו בתור משפט, כי אם יתקבצו בה שני יתרונות, יתרון המשפט ויתרון הנדיבות.

ערך הצדקה וטיבה של מדת העניות צריכה מאד בעולם. אותן הפעולות המוסריות שישנן במציאות העניות, דכאות הלב, העדר ההשתררות וההתנשאות וכיו"ב... התמצית הכללית של אותן המדות כיון שהן נמצאות במין האנושי, האדם גם בלא דעת ובלא רצון הוא נפעל מחביריו, אע"פ שיהיה נבדל מהם הבדל מצב גדול מאד. וזאת היא אחת מתעודות העוני בעולם והסבה האחת מהמון הסיבות המצריכות את מדת הצדקה, ומכירות אותה לא בתור עמל אנושי והכרח שצריך לסובלו בעל כרחו של אדם, כ"א בתור חלק אחד מחלקי הצרכים האנושיים המכשירים את האדם למעלתו ולהשלמתו הטובה.

הרושם של גזל עניים בא כדי להוציא לאור את יחש המשפטי שבצדקה. לעומתו הרושם של הנדיבות המתפשטת בא כדי להתעניין במצב המקבל ותועלתו, ולא כתכונת המשפט המתיחדת רק עם הנותן וחוביו.

ובקיבוץ כולם יובן היטב כח הצדקה עם כל פרטי ההרגשה שצריכה לעשות על נפש האדם, שאז תעמוד במצב איתן בחברה האנושית ע"פ היסוד שהציבה לה תורה, בתור דרך ד' של משפט וצדקה.

אשריכם שזכיתם להגדיל תורה ולהאדירה. לכו מחיל אל חיל עד ייראה אלקים בציון.

בברכת התורה והצדקה

יעקב אריאל

ברכת הרב יהודה הלוי עמיחי

ראש מכון התורה והארץ

לאחר הספרים, 'שבת הארץ עם תוספת שבת' – על הלכות שביעית, ו'חוקות הארץ' – על הלכות כלאים, בא הספר 'מתנות הארץ' – על הלכות מתנות עניים, שנותן לנו את החזקה. סדרת הספרים הללו עוסקת במצוות התלויות בארץ, על פי הדרכת מרן הרב קוק זצ"ל. אנו משתדלים להביא לפני הלומד את שיטת הרמב"ם ואת השיטות הנלוות עמו, מהראשונים ועד האחרונים. אנו משתדלים שלא לקבוע הלכות פסוקות, כדי שהלומד, בן התורה או החקלאי ידעו מה מקורות ההלכה, ויעיינו בשאלות אלו כדי לדעת את הדרך אשר ילכו בה. דרך זאת הלכו בה לפנינו בעל "פאת השלח" שעיטר את דברי הרמב"ם בשיטות נוספות, ומרן הראי"ה קוק בספרו שבת הארץ וכן בהלכות כלאים (ששוקעו בחוקות הארץ), ואנו באנו להשלים את המלאכה בראשונים ואחרונים עד ימינו אלו. השתדלנו לא להשמיט דעות של אחרונים, וחפשנו בכל הספרים שידינו מגעת.

ספר מתנות עניים לרמב"ם מחולק לשתי מחלקות. החלק הראשון (פרקים א-ו) כולל בתוכו את המצוות התלויות בארץ ביחס למתנות עניים, פאה, לקט, שכחה ומעשר עני, ואילו החלק השני (פרקים ז-י) עוסק במצות צדקה. הכרך שנמצא לפנינו עוסק רק בחלק הראשון של הלכות מתנות עניים, שעיקרו מצוות הנחת ונתינת פירות הארץ לעני. החלק השני יופיע א"ה בזמן הקרוב.

החלק העוסק במתנות עניים מגידולי קרקע יסודו הוא שהתורה רוצה שכל יהודי המגדל בשדהו ובנחלתו יזכור את העני ויתן מתנות לעניים. המצוה היא בפירות עצמם שצריך לתת לעני. את הלקט שכחה ופאה העני עצמו קוטף, ובמעשר עני בעל הבית מחוייב לעזוב את הפירות לעני או לתת את הפירות עצמם לעני. לרוב הפוסקים אין אנו אומרים "מה לי הן מה לי דמיהן" וצריך לתת את הפירות ולא דמיהן. לעומת זאת הצדקה היא נתינה ממעות בעל הבית לעני. כשהעני לוקט את הפירות עצמם, יש לו את ההרגשה שהוא שותף עם בעל השדה בפירות. גם מעשר עני עניינו שלעני יש חלק בפירות בעל הבית, אמנם לא בשדה עצמה אבל בפירות השדה. הצדקה המעולה היא כאשר העני מרגיש שותף ולא כמקבל כספים סתם. הקב"ה נתן לעני חלק בפירות השדה. העני בא לקחת את מה שהקב"ה זיכה לו בשדה בעל הבית. אמנם גם מצות הצדקה היא גדולה וחשובה ביותר אבל היא כבר דרגה שנייה לעומת מתנות עניים, היא עוסקת בעשיר שנותן חלק מרווחיו לעני, אבל זו רק נתינה ולא שותפות עם העני.

חיובי לקט, שכחה ופאה, מעלים בצורה בולטת את השאלה אודות השינויים בצורת הגידול של ימינו, ובהתנהגות העניים בימינו. עד כמה שינויים אלו משפיעים על המצוה. בתקופות עבר, בעל הבית גידל סמוך לביתו גינה קטנה ובסמיכות היו עניים, והם אפילו ידעו באלו שעות בעל הבית נמצא בשדה ומתי אפשר להכנס לקחת לקט שכחה ופאה, אבל בימינו החקלאות השתנתה ואין כמעט גדולי חצר אלא שדות גדולות מחוץ לעיר, והעני אפילו לא יודע האם כבר הבשילו הפירות אם לא, ועל כן לרוב הלקט שכחה ופאה יהיו לעורבים ולא לעניים, ונשאלת השאלה על קיום המצוות החשובות האלו בימינו. אמנם בשדות בעיר ובקרבת בתים יש מקום לחזור למצוות לקט, שכחה ופאה.

מצוות מעשר עני, הנידון בספר, מעלה בפנינו שאלות מציאותיות. בעל השדה והיבול צריך לתת קרוב ל 9% מפירותיו לעני, כאשר רמת רווחי החקלאים נמוכה מאד קשה לקיים מצוה זו. אמנם בכל ההיסטוריה היהודית שאלת מעשר עני היתה קשה, היו הצעות שונות כיצד לאפשר לבעלי השדה לקיים את המצוה למרות הקושי הגדול שבקיומה. היו שהפקירו נכסיהם ונחשבו לעניים וקבלו מבעלי שדות אחרים שגם הם הפקירו, וכך נתנו זה לזה את מעשרותיו, היו שנתנו לעני כמות קטנה, והעני מחל להם על שאר הסכום. היו עוד דרכים שונות כיצד לקיים מצוה חביבה זו, אבל כל הדרכים עניינם היה כיצד להיפטר ממצווה חשובה זו. מאידך גיסא קשה מאד לתת מעשר עני מפירות הגינה הביתית, כיוון שהמעשר עני יכול להיות כחצי פרי או ירק, ואין עני שיהיה מוכן לקבל חלקי פירות או כמות קטנה ביותר. במכון התורה והארץ חידשו את צורת הנתנה של מעשר עני על ידי בית האוצר. בעל הפירות מזכה לעני את הפירות עצמם, והעני שהוא בעל חוב של בעל הפירות מקזז לו את הפירות בחובו, וכך נעשית נתינה ממשית לעני ומאידך גם העני לא מתבייש, כיון שאין בעל הפירות יודע מיהו העני, אדרבא אין קשר ישיר בין בעל הפירות והעני, אלא הכל עובר דרך בית האוצר, הבודק את העניים ורואה שהם מתאימים לקבל מעשר עני. ב"ה בשנת מעשר עני האחרונה מכון התורה והארץ כשליח עניים חילק למעלה משבע מאות אלף שקל לעניים כמעשר עני.

ארץ ישראל מתחדשת בחקלאות טובה ומעולה, ב"ה שטחי האדמה החקלאיים הולכים וגדלים, וישנה התעוררות גדולה בציבור לומדי התורה לדעת את המצוות התלויות בארץ. ולא רק שהרי ישראל נותנים את פריהם, אלא גם מצוותיה של הארץ הקדושה מתעוררים לקיום בצורה מלאה, כיאה לאומה החוזרת לארצה.

תודתנו נתונה למדריך דרכנו במכון התורה והארץ, מו"ר הרה"ג יעקב אריאל שליט"א, נשיא המכון. ברכה לכל חברי המכון שעמלו בספר זה ונפו אותו ניפוי אחר

ניפוי, בדיקה אחר בדיקה, למען תהא תורת ד' תמימה. לכל המסייעים בהוצאת ספר זה, מר אליעזר ברט הי"ו, מר עמי גיאת הי"ו ומר עמיטל בר אלי הי"ו. תודה מיוחדת לכותב והעורך הרב יעקב הלוי אפשטיין הי"ו, ולרב יוסי בן שחר הי"ו היושב בין חומותיה של ירושלים ואמון על מלאכת הסדר.

אנו תפילה שכרך זה העוסק במתנות עניים יביא לעוד נדבך בלימוד מצוות התלויות בארץ ובקיומם בפועל. ועינינו תראנה בשוב ה' לציון בשמחת עולם.

בברכת התורה והארץ

יהודה הלוי עמיחי

מכון התורה והארץ

תוכן מפורט לפרקי הספר

- 25..... **פרק א**
- 25..... **הלכה א**
 א. המצוות בפאה
 ב. לוקה פעם אחת או פעמיים
 ג. קוצר, עוקר ותולש
 ד. תלות הנחת פאה בדרך האיסוף
 ה. קריאת שם פאה
- 28..... **הלכה ב**
 א. הפרשת פאה ב'תלוש' בעזיבה או דוקא בנתינה לעניים
 ב. בל תאחר במתעכב מלתת
- 30..... **הלכה ג**
 א. אימתי לוקה על מצות פאה
 ב. תשלום שווי הפאה לעניים
- 31..... **הלכה ד**
 א. לקט מקציר פועלים
 ב. עבר ונטל את הלקט
- 33..... **הלכה ה**
 א. להימנע מליטול פרט ועוללות, ודין עבר וליקט או נאבד ונשרף
- 35..... **הלכה ו**
 א. שכחת קמה
 ב. שכחה באילנות
- 37..... **הלכה ז**
 א. לקט באילן, ירק וקטניות
 ב. זיתי ניקוף
- 39..... **הלכה ח**
 א. אין בהן טובת הנאה לבעלים
- 40..... **הלכה ט**
 א. מתנות עניים לישראל ולא לנכרי
 ב. אין מונעין עניי עכו"ם ממתנות אלו מפני דרכי שלום
 ג. עניי עכו"ם נוטלים בכלל עניי ישראל
- 42..... **הלכה י**
 א. חיוב הנחת מתנות עניים כשאין עניים
- 43..... **הלכה יא**
 א. מתנות עניים שהתייאשו מהן – הפקר
 ב. מאימתי מותר כל אדם ליטול לקט
 ג. מאימתי מותר כל אדם ליטול שכחה ופאה
 ד. מאימתי מותר כל אדם ליטול פרט ועוללות בכרם
 ה. מאימתי מותר כל אדם ליטול שכחה בראש הזיתים

- ו. מאימתי מותרים בשכחת זיתים הצבורים
- ז. מאימתי מותרים בזיתים שזמן המסיק שלהם לאחר רביעה שניה
- ח. מאימתי מותרים בשאר אילנות

47.....הלכה יב
א. זיתים שבראש האילן כאשר יש שכחת זיתים תחת האילן

48.....הלכה יג
א. מתנות עניים במינים שאין העניים מקפידים עליהן
ב. מי מותר ליטול

50.....הלכה יד
א. מתנות עניים – מצוות התלויות בארץ
ב. חיוב מתנות עניים שבשדה – בחוץ לארץ
ג. המקומות בחוץ לארץ בהם תיקנו מתנות עניים
ד. שיעור פאה בחוץ לארץ

52.....הלכה טו
א. השיעור המינימלי של פאה מן התורה
ב. שיעור פאה מדרבנן
ג. הפריש פחות מאחד מששים והוסיף
ד. הפריש והוסיף לאחר מכן
ה. לפי רוב העניים
ו. לפי ברכת הזרע

55.....פרק ב

55.....הלכה א
א. גדר אוכל למצות פאה
ב. גדר גידולו מן הארץ
ג. גדר נשמר
ד. גדר לקיטתו כאחת
ה. גדר מכניסו לקיום
ו. תנאי החיוב ובאלו מתנות עניים הם נצרכים

61.....הלכה ב
א. אלו מינים חייבים בפאה מדאורייתא ואלו מדרבנן
ב. חיוב אילן האוג בפאה
ג. חיוב פאה במין שראוי קצת לאכילה
ד. חיוב פאה במיני אילנות שרובם הפקר
ה. חיוב פאה באילנות אחרים שלקיטתם כאחת ושאינן לקיטתם כאחת
ו. ראוי להכניסו לקיום או מכניסו לקיום ממש
ז. מינים המתקיימים ע"י כבישה או הטמנה בקרקע
ח. חיוב ירק בפאה

74.....הלכה ג
א. שיעור קרקע החייבת בפאה
ב. חיוב פאה בעציץ נקוב ושאינו נקוב
ג. חיוב קרקע של שותפות ושל ציבור בפאה
ד. חיוב שותפות עם גוי בפאה

- 78.....הלכה ד**
 א.קצרה גויים על מנת להזיק
 ב. קצרה גויים עבור בעל השדה בידיעתו ושלא בידיעתו
 ג. קצרה לסטים
 ד. קצרה לסטים שלא לאבדה
 ה. שדה שנאכלה על ידי בהמה
 ו. פטורה מן הפאה
- 84.....הלכה ה**
 א. קצר חציה וקצרו לסטים חציה
 ב. קצרו לסטים חציה וקצר הוא חציה השני
 ג. קצר כולה והשאיר שיעור פאה ואותו שיעור נאנס
 ד. קצר המוכר כולה ולא נתן פאה
 ה. כרסמו הנמלים חציה שנשאר
 ו. קצר חציה ומכר חציה, אימתי הלוקח נותן פאה לכל
 ז. הלוקח לא ידע שהמוכר קצר חציה
 ח. קצר חציה ומכר חציה השני לגוי
 ט. חיוב הפודה מיד הגזבר
 י. חיוב הגזבר שקצר בעודה הקדש
 יא. קצר חציה והפקיר חציה
- 93.....הלכה ו**
 א. חיוב פאה בבצירת ארעי להכניס לביתו
 ב. בצירה מעט מעט של כל הכרם למכור בשוק
 ג. בוצר מרוח אחת ומכמה רוחות
 ד. הקוטף מלילות מצד אחד
- 95.....הלכה ז**
 א. הקוצר למאכל אדם לפני שהביאה שליש
 ב. שיעור שליש בפירות האילן
- 97.....הלכה ח**
 א. הביא שליש ביד הקדש
 ב. חיוב אדם אחר הפודה מההקדש
 ג. התחיל הגזבר לקצור ואח"כ פדאה
 ד. חיוב בשאר מתנות עניים כשקצרה הגזבר
- 100.....הלכה ט**
 א. הביאה שליש ביד גוי ואח"כ נתגייר וקצר
 ב. ספק מתי התגייר או התגייר באמצע הקציר
 ג. קטן שהגדיל וחרש או שוטה שנתפקחו
 ד. הפריש מתנות עניים משדה פטורה
- 102.....הלכה י**
 א. כשישראל עומד על גבם
 ב. שכירת פועלים עמי ארצות
- 104.....הלכה יא**
 א. נתינת כל הקציר לעניים לשם פאה
 ב. החיוב בפאה לאחר שגמר מלאכתו למעשר

- ג. חיוב נתינת לקט ושכחה לאחר שקצר
 ד. שיעור הפאה שבעל השדה נותן לאחר שעישר
 ה. חיוב העניים להפריש תר"מ מפירות שקבלו כפאה לאחר מירוח

106.....הלכה יב

- א. הנחת הפאה בסוף הקצירה שלא בסוף השדה
 ב. הנחת פאה בתחילת השדה כשמניח גם בסוף כדין
 ג. נתינת פאה לקרובו עני
 ד. חיוב נתינת הפאה בסוף השדה כשהניח בתחילתה
 ה. שיעור הפאה שצריך להניח בסוף השדה

110.....הלכה יג

- א. נטלו עניים את הפאה שלא מדעת בעה"ב
 ב. אמר הרי זו פאה וזו

112.....הלכה יד

- א. בעה"ב המצוה לקצור כל השדה
 ב. פועלים הקוראים שם פאה על השדה
 ג. קריאת שם פאה ע"י בעל הבית
 ד. אופן קביעת הפאה על ידי בעל השדה
 ה. נטילת עניים כשבעה"ב אינו מפריש מעצמו
 ו. שדה חרש שוטה וקטן במתנות עניים
 ז. עני שראה שבעה"ב הניח שיעור פאה

115.....הלכה טו

- א. נתינה במחובר ובזיזת עניים בשאר מתנות
 ב. חלוקת העניים ביניהם את הפאה
 ג. לזה שומעין שאמר כהלכה
 ד. הסכימו בעה"ב והעניים שיתן פאה בתלוש
 ה. הסכים אחד העניים לחלק והתחרט
 ו. חיוב בעה"ב לחלק כשכילה שדהו

118.....הלכה טז

- א. פאה של דלית ושל דקל
 ב. התנו כולם לבזוז בדלית ודקל
 ג. חלוקה באילנות אחרים
 ד. חיוב בעה"ב להוריד את הפאה
 ה. עשה כל דקליו פאה

121.....הלכה יז

- א. שלוש עתות לפאה
 ב. נטילת מתנו"ע כשבעל הבית אינו בשדה

123.....הלכה יח

- א. הקנס בנפל על הפאה או בפרש טליתו עליה
 ב. הקנס כשהעני שוגג
 ג. קנין פאה בקנין ארבע אמות
 ד. מי הם הקונסים

126.....הלכה יט

- א. זכיית עני עבור עני אחר

- ב. זכיית בעל השדה עבור עני אחר
- ג. עני שנמצא ראשון

128..... **הלכה כ**

- א. זכייה בארבע אמות בפאה
- ב. עני המנקף בראש הזית

129..... **פרק ג**

129..... **הלכה א**

- א. דין הפאה כשנתן משדה על חברתה
- ב. בין שתי שדות נפרדות לשדה אחת שיש בה דברים המפסיקים לפאה
- ג. שדה שנפסקה לשני חלקים באמצע הקציר
- ד. הנחת פאה מיבול שדה אחת על חברתה בתלוש

131..... **הלכה ב**

- א. הגדרת הנחל המפסיק באמצע השדה
- ב. אמת המים שאינו יכול לקצור את שני צידיה כאחת
- ג. שלולית
- ד. חריץ או גדר הגובל בין שתי שדות
- ה. חצב השתול בין השדות
- ו. שדה שמשקים אותה משני בורות מים
- ז. חלקי השדה שיש להם שני שמות
- ח. הפסק שאינו חוצה את כל השדה

137..... **הלכה ג**

- א. דרך היחיד המפסיקה לפאה
- ב. דרך הרבים המפסיקה לפאה
- ג. שביל היחיד המפסיק לפאה
- ד. שביל הרבים המפסיק לפאה
- ה. שביל היחיד והרבים דוקא כשקבועים בכל ימות השנה
- ו. דרך היחיד ודרך הרבים שאינן קבועות

142..... **הלכה ד**

- א. שטח בור המפסיק לפאה
- ב. שדה ניר המפסיקה לפאה
- ג. הפסקה לפאה בשטח שנקצר לפני שאר השדה
- ד. חרישה אחר קצירה של תבואה גמורה
- ה. רוחב השטח של בור וניר וקוצר לשחת
- ו. הדין בהפסקה שאינה מפולשת
- ז. רוחב השטח של קוצר לשחת
- ח. רוחב השטח של זרע אחר
- ט. זרע אחר שאינו כלאים עם המין השני

148..... **הלכה ה**

- א. גודל השטח שנאכל על ידי גובאי
- ב. תבואה שנשברה על ידי רוח או בהמה
- ג. תבואה שנאכלה ע"י בעלי-חיים לפני הבאת שליש

- 150..... **הלכה ו**
א. וכל ההרים אשר במעדר יעדרון
ב. הנחת פאה בשדה שלא ניתן לחרוש אותה בקו ישר
ג. שדה שחלק ממנה צריך לחרוש במעדר
- 152..... **הלכה ז**
א. ראשי שורות מעורבין במדרגות שהן גבוהות מעשרה טפחים
ב. מדרגות הנמוכות מעשרה טפחים
ג. השיפוע של המדרגות
- 154..... **הלכה ח**
א. המלבנות בין האילנות
ב. זריעה בין אילנות שאינם חייבים בפאה
ג. זריעה בין הגפנים
- 156..... **הלכה ט**
א. מלבנות בין האילנות הנטועים פחות מעשרה לבית סאה
ב. מלבנות בין אילנות הנטועים עשרה לבית סאה
ג. מלבנות המחוברות אחת לשנייה כשהאילנות מרוחקים
- 158..... **הלכה י**
א. המרחק בין מלבנות הבצלים
ב. ירקות שאינם מפסיקים לפאה
- 159..... **הלכה יא**
א. המרחק בין הערוגות
ב. חיוב פאה על מה שעקר או תלש בתחילה
ג. מינים שרגילים לזרעם בערוגות זרעם שדה
- 161..... **הלכה יב**
א. דרך ההפרשה בלח ויבש
- 162..... **הלכה יג**
א. שוק וגורן
ב. אפונים
- 163..... **הלכה יד**
א. הגדרת מינים לענין פאה
ב. מין אחד בשתי גרנות
ג. המגדיר כמה פאות
ד. גורן אחד לשני מינים
- 165..... **הלכה טו**
א. שני מיני חטים
ב. החלוקה לגרנות
ג. שינוי כוונה ומעשה בגרנות ובפאות
- 167..... **הלכה טז**
א. האחים שחלקו
ב. שותפים שקצרו וחלקו
ג. נשתתפו בחצי השני

- 169..... **הלכה יז**
א. השלב בגידול המחשיב לשדה אחת
- 170..... **הלכה יח**
א. המוכר מקומות מקומות
ב. נתנת בעל השדה על מה שמכר
ג. שיר מאותו המין
ד. בשנה הבאה
- 172..... **הלכה יט**
א. באלו אילנות גדר מפסיקה
ב. מידות הגדר
ג. שער כותש
ד. מטע עשרה לבית סאה
ה. מפסיקים אחרים לשדה אילן
- 175..... **הלכה כ**
א. שותפים חייבים בפאה
ב. שנים שלקחו את האילן
ג. אחים שחלקו באילן אחד
- 177..... **הלכה כא**
א. המפסיקים בחרובים
ב. הגדרת רואין זה את זה
ג. חרובים שאין רואים זא"ז אבל רואים חרוב אמצעי
- 179..... **הלכה כב**
א. זיתים ברוח אחת
ב. מה קובע את הרוחות
- 180..... **הלכה כג**
א. מדל באשכולות
ב. הדל להביא לביתו
ג. בוצר מרוח אחת
- 182..... **פרק ד**
- 182..... **הלכה א**
א. קצירה באמצעות מכונה
ב. שעת הקצירה
ג. בתוך המגל ובתוך ידו והיחס ביניהם
ד. גדר מתוך ידו
ה. ראש היד וראש המגל
ו. שלוש כאחד – אינו לקט
- 185..... **הלכה ב**
א. קצירה ביד ללא מגל
ב. קטניות וירק שדרכם בתלישה
ג. שאר מיני אונס
ד. אופן הנפילה

- 187.....הלכה ג**
א. לקט או שכחה
ב. דין ספק
ג. שתי שיבולים
ד. ונקצר כל שסביבותיה
ה. גדרי הדין
ו. אופן הגעת השיבולת לקמה
ז. יכולה להיקצר עם הקמה ואין הקמה יכולה להיקצר עימה
- 191.....הלכה ד**
א. הגעת ראש השיבולת החיצונה לקמה
ב. השיבולת החיצונה והשיבולת הפנימית
ג. שלוש שיבולים
ד. השיבולים שבקש – דין ספק
- 193.....הלכה ה**
א. אומד או שיעור קבוע
ב. שיעור הלקט
ג. אופן ההתפזרות
ד. הנתינה לעניים
ה. נתינת מעות במקום שיבולים
ו. אופני אונס
- 197.....הלכה ו**
א. כשידוע שנפל שם לקט או אף שאין ידוע
ב. הגדשת כריכות ע"ג הלקט
ג. ספק מתנות עניים
- 200.....הלכה ז**
א. מצבים שלא קונסים
ב. הגדיש ומת
ג. הגדשת מינים שונים ע"ג הלקט
- 202.....הלכה ח**
א. ריבוץ לגבי שאר מתנות עניים
ב. תשלום בעל השדה לעניים
ג. עבר וריבץ כשהפסד העניים מרובה
ד. ריבץ – כשהפסד בעל הבית מרובה
ה. לא ריבץ – שומת ההפסד לבעל השדה
ו. הנחה על הגדר
- 204.....הלכה ט**
א. זרעים בחורי הנמלים בקמה כשהתחיל לקצור
ב. זרעים שחורים בחורי הנמלים
ג. חורי הנמלים בתוך פאה
- 206.....הלכה י**
א. הפרשת תרומה
ב. ההתנאה
ג. נתינת השיבולת לעני

- ד. תיקון השיבולים
- ה. תשלום דמי השיבולת ולא נתינתה
- ו. נתינה ללא הפרשה עליה
- ז. תיקון הגדיש

210..... **הלכה יא**

- א. איסור התנאה על לקיטת בנו
- ב. ליקוט אשת אריס, חוכר וקונה לקצור
- ג. ליקוט אשת פועל
- ד. ליקוט פועל לעצמו
- ה. לקיטת פועל הנוטל שכרו מן הקציר

214..... **הלכה יב**

- א. אופני מניעת העניים
- ב. סיוע של עני לחבירו
- ד. תוקף האיסור
- ה. תשלומים

216..... **הלכה יג**

- א. עניים שאינן ראויין ליטול לקט
- ב. עניי גויים
- ג. מחאה בעניים שאינם ראויים
- ד. בשאר מתנות עניים

218..... **הלכה יד**

- א. השלב בקציר בו חל דין לקט
- ב. גדר 'נפילת רובו'
- ג. הדין בפרט
- ד. המקדיש

220..... **הלכה טו**

- א. הפורט בידו מהאשכול
- ב. אופן נפילת ג' גרגרים מהאשכול שאינו פרט

221..... **הלכה טז**

- א. אופנים שונים שאינם פרט
- ב. חצי אשכול או אשכול המונח על הארץ
- ג. המניח את הכלכלה תחת הגפן וזמן חלות דין פרט

224..... **הלכה יז**

- א. אופן הספק

225..... **הלכה יח**

- א. הגדרת כתף
- ב. הגדרת נטף
- ג. נוגעין בפס ידו
- ד. אשכול קטן ואשכול גדול בפס ידו

227..... **הלכה יט**

- א. האם רשאי בעה"ב לבצור ולהניח
- ב. בצירת עוללות בגפן מודלית
- ג. גרגר יחידי

ד. חיוב תשלום לעניים במקרה של נזק לעוללות

229..... **הלכה כ**

- א. גדר ארכובה בזמורה
- ב. אשכול ועוללת על זמורות שונות
- ג. חיתוך בפועל או שיעור מרחק

231..... **הלכה כא**

- א. זמן בצירת העניים

232..... **הלכה כב**

- א. נטילת עניים לפני הבצירה
- ב. שיעור ג' אשכולות
- ג. שיעור ואופן הבציר
- ד. אכלה חיה את ג' האשכולות

234..... **הלכה כג**

- א. המקדיש כרמו
- ב. אופן נתינת שכר ההקדש
- ג. הקדיש קודם שנודעו העוללות ופדאם לאחר נודעו ביד הגזבר
- ד. המפקיר כרמו

236..... **הלכה כד**

- א. אופן הפעולה
- ב. איבוד העוללות ושייכותן

238..... **הלכה כה**

- א. גוי שמכר כרמו לישראל
- ב. ישראל שמכר כרמו לגוי
- ג. שותפות ישראל וגוי בכרם
- ד. חיוב עוללות בכרם שותפות בסוריא

240..... **הלכה כו**

- א. עוללות לעניים
- ב. פירותיו של מפריש המעשר ונותנו ללוי

242..... **הלכה כז**

- א. פטור וחיוב בבוצר לאכילה
- ב. דין פאה
- ג. דין ערלה ורבעי
- ד. אימתי נטילת העוללות
- ה. בצירה לעשיית יין

245..... **פרק ה**

245..... **הלכה א**

- א. שכוח מעיקרו
- ב. ולא שכחו בעל השדה
- ג. הצלת אחרים משכחה
- ד. מי מציל משכחה
- ה. שכחה בירקות שגיזולם בתוך האדמה

- 248..... **הלכה ב**
 א. זכור ולבסוף שכוח בעיר
 ב. זכירת אחרים
 ג. זכיה בשכחה ע"י פועלים
- 250..... **הלכה ג**
 א. עמדו עניים בפניו
 ב. שכחה בטמון
 ג. חיפיהו בקש
 ד. החזיק בו להוליכו לעיר והניחו בשדה ושכחו
 ה. נטלו ממקום למקום והניחו סמוך לגפה או לגדיש או לבקר או לכלים ושכחו
- 252..... **הלכה ד**
 א. אימתי התחתון שכחה
 ב. לא זכר את העליון
- 253..... **הלכה ה**
 א. עומרים בשדה חבירו
 ב. עפו לשדה חבירו אחר שכחה
 ג. הרוח שפזרה עומרים בשדהו
- 254..... **הלכה ו**
 א. שורה בת ששה ושייר שלשה אחרונים
 ב. שורה בת חמישה ושייר שנים אחרונים
 ג. שיעור שהייה
- 256..... **הלכה ז**
 א. הגירסאות בתוספתא ובירושלמי
 ב. במה התערובת
 ג. שיטול כל סביבותיו
- 258..... **הלכה ח**
 א. טמונין בארץ יש להן שכחה
 ב. מהו הגס הגס
 ג. סיבת הפטור בנוטל הגס הגס
 ד. מתי הפטור בגס הגס
 ה. מה התכוין ליטול ובמה אינו שכחה
 ו. שכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל
- 261..... **הלכה ט**
 א. קוצר לשחת
 ב. אלומות
 ג. קצר תבואה לאגודות קטנות
 ד. אגודות השום והבצלים
- 263..... **הלכה י**
 א. שכחת עומרים
 ב. שלפניו אינו שכחה
 ג. קרן זוית
 ד. זה הכלל כל שהוא בבל תשוב שכחה

- 265..... **הלכה יא**
א. סיבת הפטור בשנים ששכחו מאחריהם
ב. מתי עומר באמצע שורה הופך שכחה
ג. ראשי וסופי שורות
- 267..... **הלכה יב**
א. גמר מלאכה לגבי עימור
ב. תלות שכחה בגמר מלאכה
ג. שכחה אחר שכחה בעימור
- 269..... **הלכה יג**
- 270..... **הלכה יד**
א. כריכות ועומרים
ב. כמות העומרים המירבית בשכחה
ג. שתי כריכות המובדלות זו מזו
- 271..... **הלכה טו**
א. מה הם צבורים
ב. המיוחד בצבורים
ג. המובדלין זה מזה
ד. מה הם חוצנים
- 273..... **הלכה טז**
א. שתי גפנים
ב. המובדלין זה מזה
- 274..... **הלכה יז**
א. מדוע עומר של ארבעת קבין – שכחה?
ב. עומר יתר על ארבעה
ג. עומרים של שני קבים ושכח עומר בן שמונה קבים
ד. עומר שיש בו ארבעה קבין מצטרף לשנים של קב קב
- 276..... **הלכה יח**
א. עומר שיש בו סאתיים
ב. עומר ולא גדיש
ג. באלו מינים נוהג עומר בן סאתיים
ד. אעפ"י שכולן סאתיים סאתיים
ה. שכחת שני עומרים שיש בשניהם יחד סאתיים
ו. שכחת שני עומרים שיש בשניהם יחד יותר מסאתיים
- 279..... **הלכה יט**
א. מתי יש שכחה במחובר
ב. רואין את השבלים הדקות... לעשות סאתיים
ג. רואין – כאילו הוא ממין אחר?
- 281..... **הלכה כ**
א. עקורה ושאינה עקורה אינם מצטרפים
ב. סדר השכחה בעקורה ושאינה עקורה
- 282..... **הלכה כא**
א. המרחק לצירוף והצלה

- ב. תנאים בהצלה
- ג. מציל רק את שלו ורק מאותו מין שאינו שכוח
- ד. חזר ושכח את המציל – דין המציל ודין הניצול

284.....**הלכה כב**

- א. שכחה באילנות
- ב. התחיל בו ושכחו ושייר יותר מסאתיים

286.....**הלכה כג**

- א. יחודו של אילן שאינו שכחה
- ב. כמות הפירות ביחס לחבריו
- ג. כל אילן או דוקא זית
- ד. מפורסם בשנת השכחה או במרבית השנים

288.....**הלכה כד**

- א. מסויים בדעתו
- ב. עומד בצד הדקל
- ג. שניהם זית נטופה
- ד. כל שדהו נטופה
- ה. שכחה באילן ידוע ומפורסם
- ו. אילן אחר מסיימו והתחיל בו ושכחו

291.....**הלכה כה**

- א. מקום האילן שנשכח
- ב. מרחקי השורות זו מזו
- ג. הסיבה שאינו שכחה
- ד. באלו תנאים אינו שכחה והאם זית או כל אילן

293.....**הלכה כו**

- א. שכחה בעריס
- ב. שכחה בכרם
- ג. משיעבור מן הגפן ומן הגפנים
- ד. שכחה בדלית ובדקל
- ה. שכחה בשאר אילנות
- ו. התחיל בו ולא התחיל בו בשאר אילנות

295.....**הלכה כז**

- א. וזכה בו לעצמו
- ב. המפקיר את כרמו וזכה בו
- ג. מדוע הזוכה במה שהפקיר חייב במתנות עניים
- ד. מדוע אם זכה מן ההפקר פטור מעוללות
- ה. האם הפקר חייב במתנות עניים

298.....**פרק ו**

298.....**הלכה א**

- הקדמה
- הלכות כלליות

300.....**הלכה ב**

- א. שינוי הסדר

- ב. תרומה גדולה
- ג. מעשר ראשון

303..... **הלכה ג**

- א. למי שייך מעשר שני
- ב. הפרשה או קביעות מקום

304..... **הלכה ד**

- א. הפרשה משנה על חברתה
- ב. נתינת מעשר עני
- ג. שימושי מעשר עני
- ד. ביעור ווידוי מעשרות

306..... **הלכה ה**

- א. תרומות במצרים עמון ומואב בשביעית
- ב. גדר עמון ומואב
- ג. הלכה למשה מסיני
- ד. דמאי בעמון ומואב

308..... **הלכה ו**

- א. הפרשת תרומת מעשר ממעשר ראשון

309..... **הלכה ז**

- א. הלכות מעשר עני בגורן
- ב. שיעור נתינה או כדי שבעו
- ג. שיעור כדי שבעו מן התורה או מדרבנן
- ד. באלו מתנות עניים נותן כדי שבעו

311..... **הלכה ח**

- א. כדי שבעו או כדי נתינה
- ב. המגדיר את כמות הנתינה בכל מין
- ג. משקל הליטרא
- ד. שיעור נתינה בשאר פירות
- ה. שיעור עוכלא
- ו. הנותן בגורן משני מינים שלו
- ז. נתינת מעשר עני של שותפים בגורן

315..... **הלכה ט**

- א. דין דבר מועט דוקא בגורן
- ב. האם יכול להציל לקרוביו העניים קודם שיתן לעניים

316..... **הלכה י**

- א. זמני הגורן והבית
- ב. חלוקה בגורן
- ג. טובת הנאה בבית
- ד. גורן בימינו

318..... **הלכה יא**

- א. שיור מחצה לקרוביו

319..... **הלכה יב**

- א. למי מחלקו בבית

- ב. אינו מוצא שם ליקח
- ג. מכירי עניים

322..... **הלכה יג**

- א. נתינה תחילה בבית
- ב. אשה בגורן
- ג. אב ובנו
- ד. כמות הנתינה לקרובו בגורן
- ה. שותפים
- ו. מעשר עני לאשתו או מאשתו לו

324..... **הלכה יד**

- א. נטילת מעשר עני מחלקו
- ב. מקום התקנה ובאיזו כמות
- ג. עבור מי התקנה

326..... **הלכה טו**

- א. האיסור בלקט שכחה ופאה עם קבלת שדה לקוצרה
- ב. סיבת ההיתר בלקט שכחה ופאה בקבלת חלק ביבול
- ג. סיבת האיסור במעשר עני כשחולקים ביבול
- ד. נוטל ממון על פעולתו

328..... **הלכה טז**

- א. בעלות המתירה נטילת מתנות עניים
- ב. המפקיר שדהו ופירותיה

330..... **הלכה יז**

- א. אין פורעין ממנו מלוה
- ב. אין משלמין ממנו תגמולים
- ג. אין פודין בו שבויים
- ד. אין עושין בו שושבינות
- ה. אין נותנין ממנו דבר לצדקה
- ו. משלחין ממנו דבר של גמילות חסדים
- ז. צריך להודיעו שהוא מעשר עני
- ח. נותנין אותו לחבר עיר בטובה
- ט. כללי התשלומים ממעשר עני
- י. אין מוציאין אותו מהארץ לחוצה לארץ

335..... **מפתח העניינים**

350..... **הקדשות**

פרק א

הלכה א

- א. המצוות בפאה
ב. עובר על לאו אחד או שנים
ג. קוצר, עוקר או תולש
ד. תלות הנחת פאה בדרך האיסוף
ה. קריאת שם פאה

רמב"ם

הקוצר את שדהו לא יקצור את כל השדה כולה אלא יניח מעט
קמה לעניים בסוף השדה שנאמר לא תכלה פאת שדך בקצרך
אחד הקוצר ואחד התולש, וזה שמניח הוא הנקרא פאה¹.

א. המצוות בפאה

מצות עשה להניח פאה². מצות לא תעשה שלא לכלות פאת שדהו והיא ניתקת
לעשה³.

ב. לוקה פעם אחת או פעמיים

מלשון הרמב"ם בהלכה ג נשמע שלוקה פעם אחת. יש אומרים שעובר על שתי
אזהרות⁴ ויש אומרים שאם עבר בלאו לוקה שתיים⁵.

-
1. ספר יראים סימן קיט; קרית ספר הלי' מתנות עניים פ"א מצוה עד.
 2. ויקרא יט, י; ויקרא כג, כב; פאה פ"א; בבא קמא צד ע"א; ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה קכ; סמ"ג עשין סימן קנו; ספר החינוך פרשת קדושים מצוה רטז; כפתור ופרח פרק נב; קרית ספר הלי' מתנות עניים פ"א מצות עד.
 3. ויקרא יט, ט; ויקרא כג, כב; ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה רי; ספר החינוך פרשת קדושים מצוה רטז; כפתור ופרח פרק נב; קרית ספר הלי' מתנות עניים פ"א, אזהרת קסו. מן הפסוק בויקרא כג, כב נלמד בחולין קלא ע"ב; תמורה ו ע"א; ירושלמי מסכת פאה פרק ד ה"א.
 4. מן הפסוק בויקרא יט, ט נלמד בתורת כהנים קדושים, פרשתא א פ"א, ט; רש"י בבא קמא צד ע"א ד"ה מצות פאה; ספר החינוך מצוה ריז.
 5. יראים סימן קיט; רש"י ויקרא כג, כב שכתב שעובר על שני לאוין. משך חכמה ויקרא כג, כב. בחובת גידולי הארץ פ"א הלי' ד כתב כי לפי היראים ס"י קיט והסמ"ג לאוין רפד לוקה פעמיים, אולם לא נמצא כן בדבריהם. לגבי ריבוי אזהרות האם גורם לריבוי מלקות ע"י סה"מ לרמב"ם שורש ט והשגות הרמב"ן.

ג. קוצר, עוקר ותולש

איסוף היבול, בקצירה נעשה בכלי בחיתוך גבעול השבולת כגון במגל; בעקירה תולש את השבולים עם השורשים⁶; ובתלישה חותך ביד את הגידולים ומניח את השורשים בארץ⁷.

ד. תלות הנחת פאה בדרך האיסוף

יש אומרים שבכל דרך שאוסף את היבול יש לשייר פאה⁸.

יש אומרים שאין חייב לשייר פאה רק אם אוסף את המין כדרכו⁹. ולדעה זו אם הניח פאה כאשר פטור מפאה חייב בתרומות ומעשרות במה שהניח¹⁰.

ה. קריאת שם פאה

יש אומרים שדי בעזיבה לעניים מדעת הבעלים ואין צריך לקרוא שם פאה¹¹.

יש אומרים שצריך לקרוא לה שם כתר¹².

6. רש"י חולין קלו ע"א ד"ה עוקר; תוס' חולין קלו ע"א ד"ה עוקר; מהר"י קורקוס בדעת הרמב"ם; כן העיר גליון הש"ס ירושלמי פאה פ"א ה"ד בדעת הרמב"ם; חידושי מים חיים לבעל הפרי"ח.

7. רש"י חולין קלו ע"א ד"ה תולש.

8. חולין קלו ע"א עפ"י רש"י; תו"כ קדושים פרשתא א פ"א, ז וקרבן אהרן שם; ירושלמי פאה פ"א ה"ד ועיין פני משה שם. רש"י פאה פ"א ה"ד כתב כי לדעת ת"ק אף באיסוף שלא כדרכו חייב לשייר פאה. וכ"כ מלאכת שלמה פ"ד מ"י.

כתבו שדעת הרמב"ם כרבנן שבכל אופן חייב בפאה: מעשה רקח מתנות עניים פ"ב הל' ו; מנחת חינוך מצוה רטז אות ב ד"ה שאחד הקוצר; תורת זרעים פאה פ"ג מ"ד; חזו"א בכורות סי כא אות ו; דרך אמונה סעיף ו בדעת הרמב"ם ועיין ביאור הלכה.

ומש"כ הרמב"ם בפ"ב ה"ו: "וכן כל הקוטף מלילות מעט מעט ומכניס לביתו אפילו קטף כן כל שדהו פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה" – היינו משום שקוטף מעט מעט ואינו קוטפו כאחת.

9. חידושי מים חיים; מראה הפנים פאה פ"א הל' ד ד"ה קוטף בדעת הרמב"ם ע"פ לשונו בהלכות מתנות עניים פ"ב הל' ו ופ"ד הל' ב; פאת השולחן ב"ש סי' ד ס"ק ב; לב מבין כאן ד"ה אחד הקוצר ואחד התולש; חסדי דוד פ"א יד ד"ה היה מקטף; חזון יחזקאל פאה פ"ב הל' טו בדעת הרמב"ם; חכמת אדם מצות הארץ פרק כב סעי' ח. עיין ישועות מלכו פ"א ה"א ד"ה התולש בדעת הרמב"ם.

10. כן נראה משתיקת האחרונים.

11. עפ"י לשון הרמב"ם מתנות עניים פ"ב הל' יג, עיין אמרי בינה יו"ד תרו"מ סי' יח בדעת רש"י תוס' והרמב"ם; מעדני ארץ הל' מתנות עניים פ"א ה"א. ועיין פ"ב הלכה יג. עיין דרך אמונה ביאור הלכה פ"א הל' ג ד"ה שניתק.

12. תו"כ קדושים פרשתא א פ"א, ט: "ואין פאה אלא שיש לה שם"; ופירש הר"ש משאנ"ץ בהסבר שני "שצריך לקרות להם שם"; הגהות ובאורי הגר"א תו"כ שם "פרוש דהיינו שכבר

ויש מי שאומר שבפאה שמניח בסוף שדהו שהיא מבוררת אין חייב לקרוא לה שם, אבל אם מניח בתחילת או באמצע שדהו צריך לקרוא לה שם¹³.

קרא לה שם"; מים חיים מתנות עניים פ"ב יד; אמונת זרעים פאה פרק א דף יז ד"ה ואין פאה אלא שיש לה שם. עיין פ"ב הל' יד ועיין דרך אמונה פ"א הל' ג ביאור הלכה ד"ה שניתק. ועייע מקדש דוד סי' כח.
13. הרב שמואל ברוך ורנר – כרם ציון ספר יד עמ' תטו-תכ.